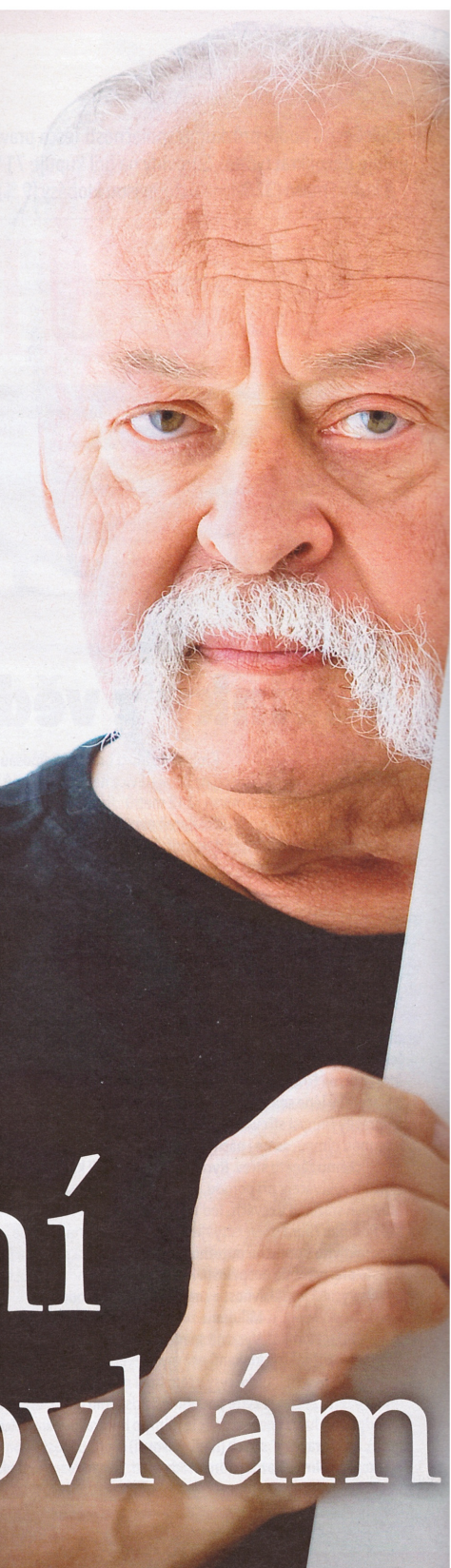

ROZHOVOR

Dílo grafika Oldřicha Kulhánka (1940–2013; na snímku), který by se letos dožil osmdesátky, máme v ruce doslova každý den. Jak se autor českých bankovek a poštovních známek dostal v 70. letech do vězení pro „pobuřování a hanobení státu světové socialistické soustavy“? Jeho bývalá manželka **RŮŽENA KULHÁNKOVÁ (77)** vysvětluje, jak se jeho měděné matrice pro tisk grafických listů ocitly v kanapi a proč StB zjišťovala Kulhánkovy kontakty s holandskou renesancí.

Od
vězení
k bankovkám

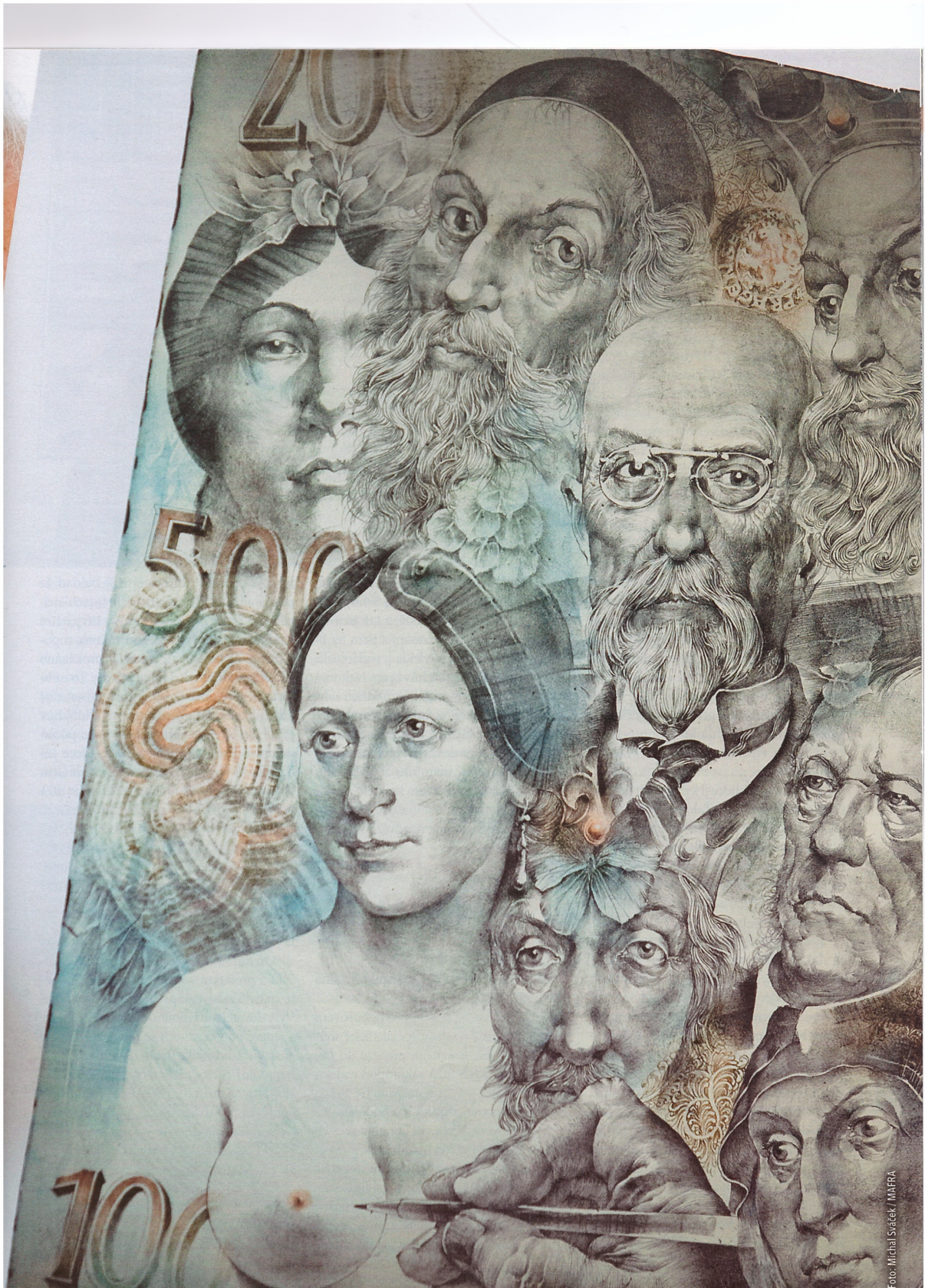

Foto: Michal Sváček / MA.FRA

■ Vzpomínáte, jak manželovo zatčení proběhlo?

Druhého března 1971 k nám přišla Státní bezpečnost a Oldřicha odvedla. Shodou okolností právě večer předtím zhlédl Oldřich francouzský film *Zed' (Le Mur, 1967)*, který se promítal na FAMU. Film zabírá pohled vězně na holou zed' v cele. A druhý den se už sám ocitl v cele ruzyňské věznice. Ráno nás vzbudila StB ranami a kopáním do dveří a za chvíli Oldřicha odvedli. Žádné vysvětlování, jen řekli, ať se rychle oblékne, a už ho odváděli z bytu. Stačila jsem mu ještě v legraci říct: „A ne abys nadával!“ To mu vždycky říkala babička: „Nikde nenadávej, ať tě nezavrou.“ A ti policisté se okamžitě zajímali, proč Kulhánek nadává, měli radost, že získávají přitěžující informace. Dva Oldřicha odvedli, tři zůstali a vrhli se do domovní prohlídky. Já byla dost rozčilená, měla jsem obavy, které grafiky najdou. Ale oni se o umění nezajímali, starali se jen o nejrůznější papírky, poznámky a seznamy. Zaujaly je i ruské matřjošky, které měly v hlavě zapíchaná dláta, s nimiž Oldřich pracoval, a obličje přeplepené portrétem Stalina vystřiženým z novin. Hledali i v hrnci se špinavým prádlem. Po několika letech jsem si na prohlídku vzpomněla při čtení *Knihy vzpomínek* Naděždy Mandelštamové (*ruská spisovatelka, pozn. red.*) – při domovní prohlídce jí jeden z tajných nabízel cucavé bonbony. Tak tohle jsem tehdy také zažila. Asi všichni prošli stejným školením. Druhý den jsem měla telefon od vyšetřovatele, že musejí přijít znovu. Asi té první partě zapomněli sdělit, že jde o umění, a teprve napodruhé začali vybírat grafiky se „závadným obsahem“.

■ Jak to bylo s grafickými maticemi, které vlastně nikdy nenašli?

Myslím, že vyšetřovatel to pojal jako začátek svoji kariéry a hodně si sliboval od toho, že bude vyšetřovat hanobení socialistického zřízení a něco protistátního. Omylem k nám přitom poslali nějaké obyčejné estébáky, kteří ani nevěděli, že jde o umění. Oni technice tisku nerozuměli, až teprve snad za rok jim soudní znalec objasnil, že z jedné měděné desky se dá pořídit více tisků. Já jsem si tehdy uvědomila, že dříve nebo později mohou zjistit, co jsou grafické techniky, a tak jsem se rozhodla desky z bytu přemístit. Uložila jsem je do kufru, vzpomínám, že byl příšerně těžký. Potom jsem měla strach vzít si taxík, protože taxikář mohl být fíz

**Kulhánkova
někdejší
žena Růžena
Kulhánková
před jedním
z jeho obrazů.**

a ještě by někam oznámil, že vezl paní s těžkým kufrem, jenž sotva unesla. Tehdy jsme bydleli na Zahradním Městě, a tak jsem to táhla až k autobusu. Vystoupila jsem na Jiráskově mostě a pak to vlekla k vodárenské věži, kde pracoval Oldřichův bratr. Nakonec desky skončily u mých rodičů. Oldřich si na desky po propuštění z vazby v Ruzyni ani nevzpomněl, protože by z nich nic tisknout nemohl, a tak se na ně časem zapomnělo. Až za několik let se mě maminka zeptala: „Růženko, co vlastně máš v tom kanapi?“ Takže jsme kanape nadzvedli a matrice jsem, tentokrát už vlastním autem, odvezla domů.

„Přišli estébáci, kteří nevěděli, že jde o umění.“

■ Za co byl v roce 1971 manžel oficiálně zadržený?

V zadržovací vazbě se ocitl pro pobuřování a hanobení státu světové socialistické soustavy a jeho představitelů, protože do některých grafických listů zakomponoval sovětského vůdce J. V. Stalina, Mao Ce-tunga a generálního tajemníka východoněmeckých komunistů Waltera Ulbrichta. Název vyšetřovacího spisu byl Kulhánek a spol., protože byl zároveň vyšetřován a nakonec i obžalován také Oldřichův přítel Jan Krejčí. Předmětem obvinění, jež sepsal vyšetřovatel, i předmětem obžaloby, kterou vypracoval prokurátor (což byl jen přesný přepis

toho, co sepsal vyšetřovatel StB), bylo to, že používali ve svých grafických listech nejrůznější značky, symboly, kódy a šifry, a tím naplnili paragrafy trestního zákona o pobuřování a hanobení, což bylo prokázáno jak objektivně, tak i subjektivně. To subjektivní prokazování myslím dostatečně ilustruje tehdejší právní systém. Oldřichův přítel Jan Krejčí se proti vazbě hned po zadržení v Bartolomějské odvolal, přece jen byl v lepším psychickém stavu, protože jsem ho stačila toho osudného 2. března 1971 rychle o Oldřichově zadržení informovat. Byl propuštěn z vazby po dvou týdnech. Jak bylo zdůvodněno: Kulhánek zůstává ve vazbě, a tak se nemohou společně dohadovat. Proto jsem mohla ještě posílat do ruzyňské věznice dopisy.

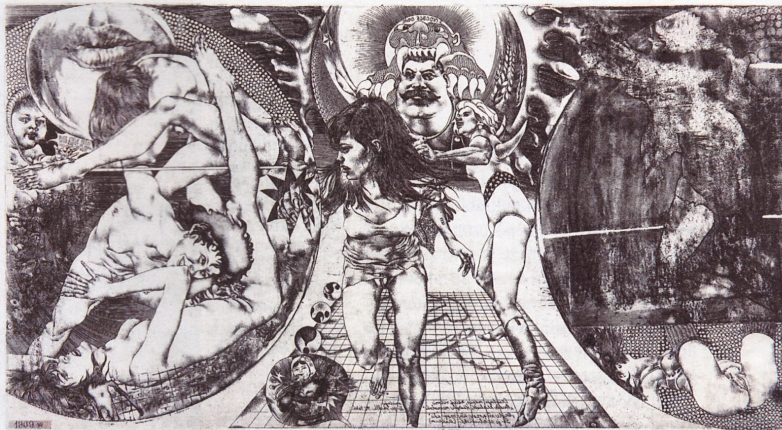
■ Co jste mu do vězení psala?

Já jsem přemýšlela, na co asi ve vězení myslí. On ani nevěděl, jestli zatkl někoho dalšího a proč tam vůbec je, ani neměl ponětí, co bylo zabaveno při domovní prohlídce. Vyšetřovatel totiž dlouho oddaloval výslech, a teprve po více dnech se mohl do Ruzyně dostavit i advokát JUDr. Svačina. Chtěla jsem Oldřichovy myšlenky převést k obrazům, které měl rád, psala jsem, že mu při domovní prohlídce sebrali pas, takže se už asi dlouho nepodívá na své milované obrazy od Huga van der Goese, Hanse Memlinga a Hieronyma Bosche. Ty dopisy, jak bylo obvyklé, musel nejprve přečíst vyšetřovatel, a ten rozhodl, zda je vězeň dostane. A tak se jednou vrátil pan doktor Svačina od výslechu a povídá: „Paní inženýrko, co jste to

svému choti v těch dopisech psala?“ A já se dozvěděla, že místo dopisů se Oldřich dočkal výslechu o jejich obsahu. Kdo je Hieronymus Bosch?! Kde žije?! Prý jsem v dopise upozorňovala na zahraniční kontakty. Oldřich odpověděl, že už všichni před stovkami let zemřeli, a tak vyšetřovateli nezbylo než odseknout, aby si nechal ty svoje intelektuální potouchlosti. Takových perliček bylo při výslechu víc. Vyšetřovatel měl grafiky před sebou a podrobně je procházel zleva doprava a odshora dolů a hledal vše, co je nepřátelské k našemu socialistickému zřízení. Po roce 1989 celý tento svůj nemilý zážitek s vyšetřováním svobodného uměleckého vyjádření zobrazil Oldřich v grafických listech – *Cela 321, Výslech, Soud, Portrét mého fyzla*.

■ **Vy jste naznačovala, že i ve vězení kreslil...**

V té cele 321 v Ruzyni papír na kreslení neměl, mohl o papír požádat jen tehdy, kdyby chtěl napsat žádost prokurátorovi o propuštění z vazby anebo když měl povolený dopis domů. Oldřich byl v cele ještě se dvěma vězni, kteří kouřili, a on si z krabiček na cigarety vyndal staniolový vnitřek, celý ho vyhladil a na druhou stranu mohl kreslit. Tyto kresby jsou nyní na výstavě *Malá anatomie zdrojů* v Galerii výtvarného umění v Chebu. V dopisech z Ruzyně se Oldřich zmiňoval, že tam začal kreslit a že přemýšlí o cyklu *Requiem za Osvětim*,

▲ **Lept z roku 1969 s názvem *Bude stále těžší vyváznout*. Jeden z důvodů, proč byl Kulhánek před půlstoletím zatčen. „V zadržovací vazbě se ocitl pro pobuřování a hanobení států světové socialistické soustavy a jeho představitele, protože do některých grafických listů zakomponoval sovětského vůdce J. V. Stalina,“ vzpomíná jeho někdejší žena. Najdete bolševického diktátora?**

Lidice, Hirošimu a Vietnam, který později realizoval v kresbě i v grafice.

■ **Ty zabavené tisky byly určeny ke zlikvidování, ale prý skončily jinak.**

Po letech jeden sběratel exlibris (*malé, obvykle ozdobné oznámení na vnitřní straně desek knihy informující o tom, kdo je majitelem knihy, pozn. red.*) a v té době soudce z lidu ukázal Oldřichovi jednu z těch zabavených grafik. A tak se Oldřich dozvěděl, že si po odsouzení jeho grafik k likvidaci přítomní soudci grafické listy rozebrali. Alespoň se tedy dostaly mezi lidi a nebyly upáleny na soudním dvoře. Po roce 1989 požádal

Oldřich ministryni spravedlnosti Dagmar Burešovou o jejich navrácení, ale to už bylo víceméně jen proto, aby se v soudním spise udělal pořádek – věděl, že grafiky nejsou k dohledání. Přestože se soud nakonec nekonal a případ byl amnestován, grafiky vráceny nebyly. S odůvodněním, že byl

„Do grafických listů zakomponoval i J. V. Stalina.“

amnestován autor, ale dílo bylo socialismu nepřátelské a vráceno být nemohlo. Proto Oldřich tvrdil, že mu grafiky režim ukradl.

■ **Celý ten případ prý udal nějaký kulturní pracovník, kterého pobouřila díla, jež měla jít na světovou výstavu v japonské Ósace 1970...**

Já se domnívám, že Oldřich si o ten svůj vyšetřovací spis, ze kterého by tohle bylo jasné, po sametové revoluci ani nepožádal. Když se ho naše děti ptaly, jestli se pojedou do Pardubic do Archivu bezpečnostních složek podívat, říkal, že ho ti fyzlové, co na něj donášeli, nezajímají. Teprve asi před dvěma roky si syn David v Ústavu pro výzkum totalitních režimů dokumenty vyžádal, a z těch materiálů jsem teprve zjistila, že Oldřichovy grafiky se poslaly přes Art Centrum do Ósaky především proto, aby se prodávalo a stát získal cenné valuty, kterých tady nebylo nikdy dost. Podle vyšetřovacího spisu byly krabičky „se zbožím“ uloženy na vyslanectví a tam je otevřel nějaký hospodářský referent, jenž neměl s uměním nic společného. Zajišťoval

▲ Oldřich Kulhánek v roce 1984 ve svém ateliéru v pražských Nuslích.

autopark, různé opravy a fungování dodávek vody a tepla. Když uviděl Stalina a něco, co považoval za pornografii, hned se vyděsil, jak závadný obsah ta krabice měla. Pak se na to koukly ještě nějaké soudružky a ty o jedné grafice řekly, že je tam přirození v nepatřičné velikosti a že by se takové věci neměly lidem ukazovat. Zkrátka o tom celou dobu vůbec nemluvili jako o umění, ale jako o nějakém zboží. Poté byl informován i sovětský zástupce. Vyšetřovatel dlouho nevěděl, jak ten případ Kulhánek a spol. vyřešit, a postupně žádal prokurátora o další prodloužení termínu, protože musí předvolávat další osoby k výslechu a zjišťovat dů-

„Soudružky řekly, že přirození je nepatřičně velké.“

kazní materiál. Vyšetřování začalo již v roce 1970, k zadržení Kulháňka a Krejčího došlo až v březnu 1971. A je pravda, že už od konce roku 1970 jsme sem tam ve společnosti slyšeli – hele, Kulháňku, ty máš být prý zavřený. Ale nikdo víc nevěděl.

■ **Takže ho propustili z vazby a dál se to ještě vyšetřovalo?**

Oni ho propustili po měsíci, ale celé to vy-

Autorem českých bankovek je malíř a grafik Oldřich Kulhánek. Na snímku je s někdejší členem bankovní rady ČNB Pavlem Řežábkem, když v roce 2009 představovali nový vzhled bankovek.

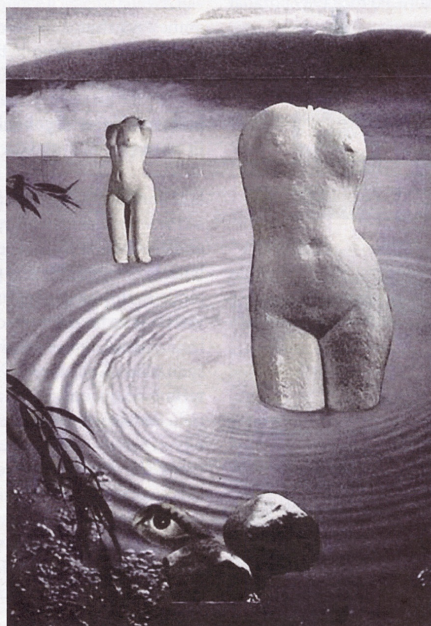

šetřování se vleкло ještě dva roky. Oldřich chodil pravidelně k výslechům do Bartolomějské a měl zákaz opustit Prahu. Po dvou letech byla teprve vypracována obžaloba a Oldřich se chystal na soud. Nechal si ušít „Mao obleček“, sako se stojacím límečkem. A připravil i pozvánky k soudu. Jazyk propíchnutý velkým ostnem. Pak se začalo po Praze říkat, že oni to vlastně soudit ani nechtějí, přicházely i nějaké protesty ze zahraničí a pan profesor Svolinský (*národní umělec Karel Svolinský, malíř a grafik, který žil v letech 1896 až 1986, pozn. red.*), u něhož oba obvinění na UMPRUM studovali, poslal dopis na sekretariát KSČ. Vyšetřo-

váním se měl zřejmě připravit velký proces s kulturou a uměním, ale moc to nevyšlo. Vždyť oba obvinění sami nikam své grafiky neposílali, vše vybíraly komise a prodej a výstavy v zahraničí zprostředkovával podnik Art Centrum. Jeho ředitel se bránil tím, že kdyby to bylo skutečně protistátní umění, už by se toho západní novináři dávno chytli. Obžaloba byla nakonec vystavěna na tom, že oba umělci své závadné grafiky vytvořili z nenávisti k socialistickému zřízení, nabízel je k vystavování, čímž došlo k pobuřování, neboť dílo viděly více než dvě osoby.

■ **Třebaže v Československu Oldřich Kulhánek potom samostatně vystavovat ne-**

Dvě Kulháňkova díla - koláž ze souboru *Cherchez la femme* z počátku 60. let a litografie z roku 1987 *Pohled* (*Okénko*).

mohl, všiml jsem si, že výstav v zahraničí se účastnil...

On tehdy vystavoval v Německu, ve Francii i v Americe. Grafiky polegálně odváželi galeristé a sběratelé umění. Oldřich i Jan měli velkého přítele profesora francouzštiny na Univerzitě v Leidenu Lea van Marise. Ten například zprostředkoval Oldřichovi v roce 1982 velkou výsta-

vu v Utrechtu. Tam jsme jeli soukromě na devizový příslib, to nebylo oficiálně, že bychom jeli na Západ na výstavu.

■ **Vystavoval i na kolektivní výstavě roku 1980 v Terezíně. Jeho kolega Jiří Sozanský říkal, že mezi ně jako vězeň normalizace prostě patřil.**

Terezín pro něj představoval dost stresující prostředí. Vystavování umění v původ-

ních celách bylo velmi emotivní. V Oldřichově práci se často objevoval motiv zdi a ohraničeného prostoru i okénka v celách, jimiž jsou vězni pozorováni. Tato atmosféra nás ovlivňovala už od časů, kdy jsme dospívali. Prvním impulzem pro taková zobrazení byla pro Oldřicha v roce 1966 návštěva Berlína, kde nás z cestovní kanceláře ubytovali v privátu přímo u hraničního přechodu na Friedrichstrasse. Celou noc jsme slyšeli střelbu a hned ráno jsme se šli na zeď rozdělující Západ od Východu podívat. Tenhle zážitek byl impulzem pro grafický cyklus *Vzpomínka na šedé město*. Na každém grafickém listu je mapa východního Berlína s obrysem zdi. Za tyto práce získal Oldřich 3. cenu na Mezinárodní výstavě Evropského domu ve Vídni, kam ho pro ni tehdy pustili. Na výstavě v Terezíně roku 1980 prezentoval Oldřich srovnání minulého a přítomného totalitního režimu, ve kterém jsme žili. Oldřich si uvědomoval, že celý německého fašismu jsou srovnatelné s celami rudého komunismu. Vždycky zdůrazňoval, že za tou zdí je

Foto: ČTK. Repro z výstavy Oldřich Kulhánek Malá anatomie zdroju

INZERCE

Půjčky

Zaplatit až o 15 splátek méně je výhra pro váš rozpočet

Převeďte si své půjčky k nám nebo si u nás sjednejte půjčku novou. Za řádné splácení vám odpustíme až 15 posledních splátek. Zdarma můžete o půjčku požádat online i po telefonu. A jestli se chcete nejdříve poradit, přijďte do kterékoli naší pobočky.

Online
sjednání
zdarma

ČESKÁ
spořitelna

www.csas.cz/konsolidace
infolinka: 800 208 208

Reprezentativní příklad: Úvěr ve výši 300 000 Kč se splatností 108 měsíců a úrokovou sazbou 7,9 % ročně má měsíční splátku 3 909 Kč. Jednorázový poplatek za vřízení úvěru činí 3 000 Kč, měsíční poplatek za správu úvěru je 0 Kč, RPSN je 8,6 % a celková částka splatná spotřebitelem 425 172 Kč. Díky řádnému splácení bude u tohoto úvěru počet odtuštěných splátek 15, doba splácení 93 měsíců, úroková sazba 5,0 % ročně, RPSN 5,5 % a celková částka splatná spotřebitelem 366 537 Kč. Výše měsíční splátky se nemění. Bližší podmínky odměny ve formě prominutí splátek najdete v úvěrové smlouvě.

Z pražské výstavy *Ecce homo*, kde se vystavovala díla akademického malíře a grafika Oldřicha Kulhánka.

něco svobodného, ale my se k tomu nemůžeme dostat.

■ **V tom roce 1980 vystavoval s mladšími autory...**

Já myslím, že tehdy ty mezigenerační rozdíly nehrály žádnou roli. Výtvarníci, co spolu drželi – nemyslím teď kšeftaře, co dělali pořád úderníky, srpy a kladiva –, se stýkali i mezigeneračně, přátelili jsme se třeba s grafičkou Adrienu Šimotovou a výtvarným teoretikem Jindřichem Chalupeckým. Tyhle lidi tehdejší doba spojovala, každý měl nějaký kontakt s cizinou, a tak se mohli na setkáních po kavárnách, jež organizoval Jindřich Chalupecký, informovat o výstavách v Paříži, Německu, New Yorku. Když někdo získal katalog z výstavy nebo monografii, hned se to navzájem půjčovalo. Výtvarníci si tyhle informace neslyšeli, byla to taková pospolitost.

■ **Prý váš manžel spolupracoval na návrzích bankovek ještě za socialismu.**

V roce 1970 vyzval Svaz výtvarných umělců pár grafiků, aby se zúčastnili výběrové soutěže na novou pětisetkorunovou bankovku, a Oldřich byl mezi nimi. Zadané téma bylo Slovenské národní povstání. Oldřich byl dobrý kreslíř, a taky to o sobě věděl, a tehdy přemýšlel, jak to udělat, aby za svůj návrh dostal cenu, protože volná tvorba byl jediný jeho příjem, ale zároveň aby se návrh nerealizoval. A tak nad Tatrami zobrazil dívku s vlajícími vlasy, která nebyla zcela slovanského

typu. A opravdu se to komisi nelíbilo. Ale 3. cenu dostal. Když Oldřicha pustili z té Ruzyně, našla jsem ve *Svobodném slově*, že se vypisuje anonymní soutěž na desetikorunovou bankovku, téma: Mistr Pavel z Levoči (*spišský řezbář a sochař z období pozdní gotiky na přelomu 15. a 16. století, tvůrce nejvyššího dřevěného oltáře na světě, jenž se nachází v levočském Chrámu sv. Jakuba, pozn. red.*). To bylo téma pro Oldřicha! Ihned si v bance vyžádal podklady a pod heslem Pavel z Levoči návrh odevzdal. A komise jednomyslně ten návrh

„**Přihlásil se do soutěže jako Pavel z Levoči a vyhrál.**“

schválila k realizaci. Když se však zjistilo, že Pavel z Levoči je vlastně Kulhánek, hned se našel v komisi jeden, kdo měl výhradu – Kulhánek má problémy. Bankovka se nerealizovala, ale pochvalný dopis z banky přišel, jakož i odměna 10 000 korun, což pro nás byly velké peníze, protože jsem jako učitelka tehdy nevydělávala ani 3 000 měsíčně.

■ **Co máte z Kulhánkova díla nejradší?**

Do bytu jsem si vybrala *Zprávu číslo 2*, což je takový ženský portrét, který jsem si nechala zarámovat, a když se ke mně vstoupí do bytu, mám tam pověšený dřevorez, co mi dal Oldřich ještě za studií někdy roku

1961 nebo 1962. Je to pražské nábřeží tady dole někde blízko mého bytu.

■ **Jaké to pro vás je, platit jeho bankovkami?**

Já to už nijak zvlášť neberu, zvykla jsem si, že jsou to peníze jako každé jiné. Ale ze začátku jsem v nich vždy viděla něco blízkého, třeba na druhé straně dvousetkoruny mi dětská ruka připomíná ručičku syna, která je na mnoha rodinných fotografiích. Oldřich byl výborný kreslíř a jeho portréty jsou myslím opravdu umělecké dílo. Množství portrétů dělal už od 70. let na exlibris (*ozdobná oznámení v knize o jejím majiteli, pozn. red.*). Jeho velkým vzorem byl Albrecht Dürer.

■ **Vaše dcera Klára Melichová některé projekty po otci jako grafička přebírala...**

Dcera vystudovala Vysokou školu uměleckoprůmyslovou v ateliéru Písma a typografie a předtím užitou grafiku na průmyslovce v Hellichově ulici. Byla taková „pravá ruka“ svého otce, protože pro něj byly mobil a počítač nepřátelé. Opatřovala mu podklady pro jeho práci a pomáhala s rozkreslováním – stylizací a dokončováním. Společně pracovali i na novém logu pro Poslaneckou sněmovnu a Obecní dům. Také spolupracovala na otcově známkové tvorbě. Když Oldřich zemřel, dokončovala návrhy pamětních medailí s motivy na bankovkách.

Jan Čáp

